

Demokrati skaber tid: Om det lokale klimademokratis mange tidsligheder

Lokale svar på globale kriser – om byer og kommuners arbejde med grøn omstilling

Givet klima- og biodiversitetskrisernes fremskredne karakter rejser sig spørgsmålet: Er der tid til demokrati på tværs af politiske og sociale skel? Denne artikel vender spørgsmålet om og undersøger, om demokrati i stedet kan forstås som en skaber af tid. Med afsæt i nyere demokratiteori og et længere feltarbejde i og omkring det danske klimaborgerting argumenterer artiklen for, at demokrati ikke kun tager tid, men også skaber og muliggør tid. Artiklen

udfolder dette gennem tre begreber – betænkningstid, tippetid og fermenteringstid – som hver betegner måder, hvorpå demokratiet relaterer sig til tid. Artiklen sammenvæver teori og erfaringer fra lokale klimaborgerting med det formål at vise, hvordan demokratiske praksisser kan åbne nye mulighedsrum for klimahandling og bryde med forestillingen om et nulsumsspil mellem demokrati og handlekraft.

INGRID HELENE BRANDT

Postdoc,
Institut for
Statskundskab,
Københavns Universitet,
ihbj@ifs.ku.dk

LARS TØNDER

Professor,
Institut for
Statskundskab,
Københavns Universitet,
lt@ifs.ku.dk

I et konferencelokale i DGI-byen er der fuld gang i gruppearbejdet. En af grupperne er samlet i en cirkel om en tavle, på nær et af gruppemedlemmerne, som sidder lidt afkoblet fra resten. Personen har en lyseblå skjorte på og siger i lang tid ikke noget. De andre gruppemedlemmer bruger tiden på at formulere konkrete forslag, som passer til dagsordenen af den anden fase af det nationale klimaborgerting. På et tidspunkt forstummer samtalen. Stilheden får den afkoblede person til at sige: "Helt ærligt, så må jeg indrømme, at jeg ikke er sikker på, om jeg klar til den grønne omstilling. Det er simpelthen alt for billigt at lade være." En ny stilhed breder sig akavet i rummet, indtil én afbryder grinende med en kommentar om ikke at starte en Gule Veste-bevægelse i Danmark. Uberørt fortsætter personen: "Benzinpriserne har jo ikke ændret sig, siden min kone fik hendes kørekort. Det ville klæde klimaborgertinget, hvis vi kunne formulere nogle anbefalinger, som ville få én som mig til at stemple ind i den grønne omstilling." Rummet forbliver stille. Imens de andre gruppemedlemmer overvejer det, som netop er blevet sagt, griber én af de andre gruppemedlemmer muligheden for at skrive udbruddet om til et forslag: "Forslag nr. 2: Mere regulering af adfærd gennem økonomisk pisk og gulerod uden at forstyrre den sociale balance." Gruppen mangler at producere otte forslag, før de har løst den opgave, de fik af arrangørerne. Tiden forsvinder næsten lige så hurtigt, som den blev skabt.

Fortællingen stammer fra forskningsprojektet DIGT, hvor vi gennemførte feltarbejde i og omkring det første danske nationale klimaborgerting. Det er en fortælling, som måske vil virke genkendelig for mange, der har observeret eller deltaget i borgerinddragelsesprocesser. Udfordringen, som blev stillet til

klimaborgertingets medlemmer, kan virke uendeligt kompliceret, alt imens tiden bare løber derudaf. Følelsen af, at processen kun lige var kommet i gang, da tiden var gået, og medlemmerne skulle aflevere deres anbefalinger til regeringen og Folketinget, er svær at ryste af sig. Det samme gælder bevægelserne i gruppearbejdet mellem at formulere noget konkret og brugbart og samtidig bruge tiden på noget mere generelt, måske endda ligefrem eksistentielt. Fortællingen er på den måde en form for mikrokosmos for de overvejelser, som i dette temanummer udmønter sig i spørgsmålet: Givet klima- og biodiversitetskrisernes fremskredne natur, er der så tid til en udvidet demokratiproces, der kræver længere og ofte ganske langsommelige samtaler på tværs af politiske og sociale skel?

Formålet med dette essay er at vende spørgsmålet om med henblik på at undersøge, om der findes mere produktive måder at formulere den underliggende problemstilling på. Selvom det umiddelbart fremstår ukontroversielt at hævde, at demokrati tager tid – og at mere demokrati derfor tager mere tid – risikerer denne formulering at tilsløre en væsentlig pointe: at demokratiet ikke blot bruger tid, men også aktivt *skaber* tid. Demokratiet udøver denne tidsliggørende funktion på to måder: dels ved at markere sin egen begyndelse – ofte i form af en revolution eller et andet brud med den historiske kontinuitet – og dels ved at strukturere tiden i regelmæssige, institutionelt fastlagte intervaller, som muliggør en gentagelse af folkets oprindelige viljeytring gennem valg og andre politiske handlinger. Dette gælder ikke alene beslutninger om at nå et bestemt policy-mål inden et givet tidspunkt (f.eks. 70 pct. reduktion af CO₂-udledninger inden 2030), men også mere regressive bevægelser som præsident Trumps “Make America Great Again”, som på én og samme tid binder fortid og fremtid sammen til en politisk virkelighed, der gælder her-og-nu. Disse tidsskabende dynamikker vidner om demokratiets kreative karakter, hvilket i sig selv bør være tilstrækkeligt til at afvise en forståelse af forholdet mellem demokrati og tid som et nulsumsspil, hvor en stigning i det ene nødvendigvis indebærer en reduktion i det andet. Hvad nu, hvis vi i stedet spørger: *Hvilken tid skal demokratiet tage i lyset af klima- og biodiversitetskriserne – og hvilke muligheder for politisk handling skaber denne tid?*

Selvom det umiddelbart fremstår ukontroversielt at hævde, at demokrati tager tid – og at mere demokrati derfor tager mere tid – risikerer denne formulering at tilsløre en væsentlig pointe: at demokratiet ikke blot bruger tid, men også aktivt skaber tid

For at åbne op for dette spørgsmål – og samtidig illustrere, hvordan det mere konkret kan inspirere det kommunale klimademokrati, eksempelvis gennem lokale klimaborgerting – er artiklen struktureret i tre hoveddele. Inspireret af nyere demokratiteori repræsenterer disse tre dele hver én tidslighed: betænkningstid, tippetid og fermenteringstid. Tidslighederne betegner forskellige måder, hvorpå demokratiet relaterer sig til og formes af tid som et erfaret og

levet fænomen – som noget, der præger både borgernes og de politiske beslutningstageres handlemuligheder og selvforståelse (se også Lex, Salling og Smitte i dette temanummer). Artiklens tre hoveddele viser samlet set, hvordan demokrati kan forstås som en skaber af tid, og hvordan denne skabende evne både rummer en vis kontinuitet og samtidig påvirkes af de mange udfordringer, som klima- og biodiversitetskriserne stiller nutidens samfund overfor. Ved at væve de mange lokale klimademokratiske initiativer, som danske kommuner i disse år eksperimenterer med – og som gradvist er ved at omforme det danske demokratilandskab – sammen med den teori, vi præsenterer, viser artiklen, hvordan initiativerne på forskellig vis – og til tider som en utilsigtet konsekvens – bidrager til at nedbryde forestillingen om et nulsumsspil mellem demokrati og tid. Ingen af de initiativer, vi præsenterer, er fuldkomment succesfulde, men de åbner alle op for nye mulighedsrum og potentialer for videre tænkning.

Faktaboks: Hvad er et klimaborgerting?

Et klimaborgerting er en borgerinddragelsesproces, der kombinerer tilfældig udvælgelse af deltagere, oplyst deliberation og et mandat til at påvirke klimapolitikken – for eksempel gennem anbefalinger til politikere, regeringer eller forvaltninger og andre administrative enheder.

I Danmark er klimaborgerting (eller borgersamlinger) organiseret af civilsambundsbase­rede demokratiplatforme som Democracy x og We Do Democracy. Det nationale klimaborgerting (2020-2022) følger i høj grad den klassiske klimaborgertingsmodel, inspireret af erfaringer fra blandt andet Frankrig og Irland.

På lokalt niveau varierer borgertingsmodellerne betydeligt – særligt i forhold til varighed, deltagerantal og mandatets styrke.

Betænkningstid

Det er nærliggende at se fremkomsten af klimaborgerting som en del af en bredere indsats for at skabe politiske rum, hvor tempoet i beslutningsprocesserne kan sænkes

På tværs af Europa er interessen i klimaborgertingsinitiativer steget i en sådan grad, at man populært siger, at der skyller en deliberativ bølge over det europæiske kontinent. Det er ikke første gang, at borgerinddragelsesprocesser baseret på deliberation vinder indpas i Europa. Det, som adskiller de nye klimaborgertingsinitiativer, er, at de efterspørges af den politiske ledelse – regeringer eller kommunale politikere – i forbindelse med formuleringen og implementeringen af klima- og miljøpolitik (Boswell o.a., 2023). Det er nærliggende at se fremkomsten af klimaborgerting som en del af en bredere indsats for at skabe politiske rum, hvor tempoet i beslutningsprocesserne kan sænkes. Når regeringer og kommuner inviterer borgere ind i langsommelige

deliberative processer, som vi ser på tværs af Europa og mere lokalt, er det ikke kun for at legitimere politiske tiltag – det er også en måde at insistere på en anden politisk rytme. En rytme, der giver plads til refleksion, forankring og muligheden for at tænke længere end næste valgperiode. Dette gælder ikke kun det danske nationale klimaborgerting, som åbnede i efteråret 2020 og afsluttede sit arbejde i foråret 2022, men også lokale initiativer i blandt andet Greve Kommune, Vejle Kommune og Københavns Kommune.

Behovet for en langsommere politisk rytme har optaget den politiske teori længe. Den politiske teoretiker Sheldon Wolin introducerede allerede i 1997 en analyse af forholdet mellem tid og demokrati baseret på tre “tidszoner”: politik, kultur og økonomi. Økonomi og kultur dikteres af innovationer og forandringer præget af høj hastighed, men indebærer også – måske lidt paradoksalt – kontinuitet og forudsigelighed (Wolin, 1997). Politisk tid derimod, som vi i denne artikel har valgt at kalde betænkningstid, kræver en langsomhed, som er nødvendig for at bevare eller ligefrem konservere (oversat fra “*preserve*”) demokrati. Altså processer eller teknikker, der modvirker de nedbrydningsprocesser, som *stof* naturligt udsættes for gennem påvirkning fra omgivelserne. Wolin argumenterer for, at demokratiet konserveres ved, at vi aktivt tilsætter elementer af den langsomme politiske tid og på den måde muliggør øjeblikke, hvor demokratiet kan forny sig selv – hvad Wolin kalder for det “flygtige demokrati” (Wolin, 2016). Det er ikke, for eksempel, borgerinddragelsen, der isoleret set er demokratisk. Det er derimod det, at potentialet for demokratiske øjeblikke kan opstå i disse processer.

Vores forskning i og omkring det danske klimaborgerting viser, hvordan det nationale klimaborgerting på én og samme tid lykkes og ikke-lykkes med at skabe rammerne for en langsommere demokratisk proces. For langt størstedelen af de 99 borgere, som deltog i klimaborgertinget, var processen en succes, som bidrog med større viden om grøn omstilling og skabte lyst til videre demokratisk deltagelse (Brandt, 2024; Tønder o.a., 2021). Dertil kommer, at anbefalingerne fra klimaborgertinget pegede på to vigtige bidrag: dels et ønske om at styrke og intensivere den grønne omstilling og klimapolitik, dels en erkendelse af, at klimapolitik nødvendigvis må indeholde kompromiser på tværs af sociale og politiske skel. Som et af medlemmerne sagde i et forskningsinterview udført af DIGT-gruppen: “Det var en demokratisk proces, der gør, at man må begynde at diskutere tingene og tænke, at jeg skal se tingene fra din side af.”

Alligevel fejlede klimaborgertinget i at skabe en reel forandring, hvilket særligt skyldes udfordringer med at introducere en langsommere tid uden for borgertingets grænser (Ejsing o.a., 2023; Tønder, 2024). Da klimaborgertinget fremlagde sine anbefalinger for politikerne og regeringen, var der en tydelig tidsgrøft mellem de involverede partnere. Flere af klimaborgertingets anbefalinger blev således beskrevet som tilbageskuende og ude af trit med de aktuelle klimapolitiske forhandlinger (Brandt o.a., 2024; Bjerregaard, 2024). Denne oplevelse blev bestyrket af, at mens klimaborgertinget måtte sættes på pause

på grund af COVID-19, fortsatte regeringen sit arbejde med klimapartner-skaberne på tværs af udvalgte sektorer og med deltagelse af repræsentanter fra erhvervslivet og diverse interesseorganisationer. Med andre ord: Mens de mere teknokratiske dele af samfundet kunne opretholde deres arbejdstempo, var det svært fra nye demokratiske initiativer at finde fodfæste og få reel medindflydelse.

Det er naturligvis ikke alle erfaringer fra det nationale klimaborgerting, som kan overføres én-til-én til lokale demokratier. Når et klimaborgerting udrulles på det kommunale plan, er omfanget af møder og budget ofte mindre, samtidig med at antallet af medlemmer også er indsnævret. Alligevel peger erfaringerne fra det danske nationale klimaborgerting på en pointe, som virker åbenlys og overførbart til den lokale kontekst – nemlig, at politikere, administration og alle andre dele af civilsamfundet tager tid til at kultivere den deltagelse, som er fundamentet for demokratiets fortsatte eksistens. Wolins analyse er med til at understrege dette forhold, men viser samtidig, hvorfor det er så vanskeligt at skabe rum for demokratiske processer, når både de økonomiske og kulturelle zoner inddrages i analysen. Udover det nationale klimaborgerting er de igangværende lokale grønne treparter et godt eksempel på en proces, der gennemføres med en så høj hastighed, at borgerinddragelsesprocesserne ikke kan følge med. Problematikken bliver ikke mindre udfordrende, når vi inddrager et andet forhold, som ikke indgår i Wolins analyse: hastigheden med hvilken klimaforandringer udvikler sig i disse år. For at indfange denne problematik dykker vi nu ned i endnu en analyse af forholdet mellem tid og demokrati udviklet af den amerikanske politiske teoretiker William E. Connolly.

Tippetid

Connolly deler mange af Wolins argumenter, men prøver samtidig at nuancere dem ved at fremhæve de dilemmaer og modsatrettede kræfter, der kendetegner en verden, som bevæger sig hurtigere end nogensinde før (Connolly, 2002: 143). For det første advarer han mod en nostalgi efter langsommere tider – en nostalgi, der ofte fører til en idealisering af en mere lokal demokratisk orden, som i realiteten aldrig har eksisteret (Connolly, 2002: 142). For det andet introducerer han klimaforandringer som endnu en “zone” i analysen af politisk temporalitet (Connolly, 2017). For det tredje fremhæver han, hvordan selv langsomme demokratiske processer over tid kan udløse socio-politiske tippepunkter, hvor samfundet på kort tid bevæger sig fra én normaltilstand til en anden (Connolly, 2002: 145; se også Coles, 2016: 115-60). Connolly peger selv på generalstrejker som en illustration heraf. Til dette kunne man tilføje nyere eksempler såsom den danske klimabevægelse, der over tid opbyggede et politisk momentum, som muliggjorde et markant skifte i den politiske dagsorden – illustreret ved vedtagelsen af den danske klimalov i 2020 (Tønder, 2020).

Ved at samle borgere i længerevarende deliberative forløb, hvor de får muligheden for kollektiv refleksion, aktiveres en politisk forestillingsevne, der rækker ud over status quo og åbner mod andre fremtider

Tippetid indkapsler den bevægelse, hvor samfundet på kort tid flytter sig fra én normaltilstand til en anden. Vi forstår tippetid som øjeblikke, hvor en anden fremtid pludselig opstår som en reel mulighed. Det kræver en særlig kollektiv forestillingsevne at se en anderledes fremtid som mere end en fjern drøm. Et godt eksempel på, hvordan tippetider kan kultiveres i det lokale klimademokrati, er Københavnerne Klimaborgerting, som i marts 2024 offentliggjorde sine første anbefalinger om alt fra at gøre København bilfri inden 2035 til omfattende investeringer i grøn mobilitet og sociale incitamenter for klimavenlig livsstil (Københavns Kommune og Klimaborgertingets Sekretariat, 2024). Flere af anbefalingerne rækker langt ud over gængs kommunal praksis og tegner konturerne af en radikalt forandret by (Klimaborgertingets sekretariat, 2025; Københavns Kommune og Klimaborgertingets Sekretariat, 2024). Det er netop i denne visionære karakter, at borgertingets potentiale som tippetidsgenerator skal ses: Ved at samle borgere i længerevarende deliberative forløb, hvor de får muligheden for kollektiv refleksion, aktiveres en politisk forestillingsevne, der rækker ud over status quo og åbner mod andre fremtider. Samtidig viser erfaringerne i den akademiske litteratur, at det netop er varigheden og gentagelsen, der gør det muligt for borgerne at udvikle og modnes i deres holdninger (Ainscough og Willis, 2024).

Der er altså to grunde til, at københavnertinget indkapsler det, vi her kalder for tippetid: Projektets flerårige sigte og anbefalingernes visionære karakter – som skitserer en radikalt forandret by – vidner om, hvordan demokratisk praksis kan understøtte radikale samfundstransformationer. Det betyder ikke, at Københavnerne Klimaborgerting i sig selv udgør en tippetid, og meget tyder på, at det – ligesom andre borgerting – står over for velkendte udfordringer med at oversætte anbefalinger til faktisk handling. Ikke desto mindre udgør borgertinget et vigtigt eksperiment, der illustrerer, hvordan demokratiske praksisser kan forberede og muliggøre tippetider – ved at opbygge politisk forestillingsevne og momentum over tid.

Det er netop i lyset af sådanne eksperimenter, at Connollys teoretiske indsigt fremstår særlig relevant. Selvom klimaforandringer og demokratiske processer ikke er identiske fænomener, deler de en række tidslige karaktertræk. Ligesom demokratiet udvikler klimaet sig både langsomt og hurtigt: langsomt, fordi jordens økologiske processer udspiller sig over tidsskalaer, som må antages at rumme en større grad af soliditet; og hurtigt, fordi de samme processer kan accelerere dramatisk, når et klimatisk tippunkt nås. Connolly fremhæver disse overlap som afgørende og peger på, at de skaber en mere kompleks situation end den, Wolin skitserer. For Connolly er det således afgørende, at

vi som demokratiske samfund erkender vores tilhørsforhold til ”en stor, ujævn variation af tidslige processer, som overgår os, selv mens magtfulde... interessegrupper i nogle ældre kapitalistiske stater... nægter at anerkende de farlige planetære processer, som vi er indvævet i” (2017: 33 [oversat af forfatterne])). Uden en sådan tilgang, advarer han, risikerer vi, at den politiske dagsorden bliver kapret af autokratiske bevægelser, der foregiver at kunne forsimple den tidslige kompleksitet.

Fermenteringstid

Hos Wolin og Connolly formes demokratiet i spændingsfeltet mellem betænkningstid og pludselige transformationer – mellem en udstrakt tid og korte øjeblikke af flygtigt demokrati. I kapitlet *“In Parliament with Things”* (2005) beskriver Jane Bennett denne dynamik som en fermenteringsproces præget af uregerlighed og gæring uden et fast endemål (se også Fournier, 2020). Fermentering er en proces, hvor mikroorganismer (bakterier eller gær) nedbryder organiske stoffer som sukker i et iltfattigt miljø. Denne proces – også kendt som gæring – kan resultere i produktion af f.eks. alkohol eller mælkesyre og anvendes i en lang række traditionelle fødevarerprocesser, såsom fremstilling af brød, ost, øl og surkål. Fermentering er kendetegnet ved en gradvis omdannelse over tid, hvor mikroorganismernes aktivitet driver transformationen. Samtidig er det en åben og kreativ proces, der inddrager og reagerer på omgivelserne – f.eks. temperatur, tid og eksponering for andre stoffer – og skaber noget nyt, der ikke på forhånd er givet. Når Bennett skriver, at “demokratiet bør forstås som en proces præget af forsøg og fejltagelser” og derfor indebærer “en slags politisk fermentering” (Bennett, 2005: 143 [forfatternes oversættelse]), fremhæver hun det samme grundvilkår som Wolin og Connolly: at demokrati på én og samme tid er langsomt, uforudsigeligt og transformativt – og netop derfor vitalt på en selvorganiserende og ofte uregerlig facon. Bennett tilføjer samtidig, at det langsomme og det flygtige ikke nødvendigvis er modsætninger. Tværtimod kan de være hinandens forudsætninger, fordi det langsomme muliggør modning og refleksion, mens det flygtige skaber åbninger for forandring. Fermenteringen bliver her et billede på det tab af kontrol og den ulmen, der ofte kendetegner demokratiske processer og forsamlinger.

Denne forståelse af demokrati og tid åbner for en ny måde at analysere konkrete demokratiske praksisser på. Bennetts metafor tilbyder en sanselig og procesorienteret indgang til at forstå, hvordan demokratiske forsamlinger fungerer i praksis: som rum, hvor idéer, relationer og beslutninger langsomt gærer gennem interaktion og uforudsigelige dynamikker. I stedet for at fokusere på færdige beslutninger eller klare magtstrukturer, flytter analysen opmærksomheden mod det uafsluttede, det eksperimenterende og det ustyrlige. En sådan tilgang understreger, hvordan demokratiets styrke ikke nødvendigvis ligger i stabilitet, men i evnen til at rumme tvivl, konflikt og forandring – og dermed også i krydsfeltet mellem mange forskellige slags tidsligheder, som ikke altid er synkroniseret med hinanden (Bennett, 2025). Og nok så vigtigt:

Tilgangen gør det muligt at undersøge, hvordan demokratisk vitalitet opstår i det små – i stemninger, pauser og midlertidige alliancer, der ofte overses i mere lineære forståelser af politisk handlen (Brandt, 2024).

Et eksempel på en fermenterende praksis findes i borgersamlingen “Samskabt Klimahandling i Vejle”, afholdt i efteråret 2024 i et samarbejde mellem We Do Democracy og Udvalget for Lokalsamfund og Nærdemokrati i Vejle Kommune (Vejle Kommune, 2024). Borgersamlingen var banebrydende inden for dansk borgerinddragelse, udover 36 repræsentativt udvalgte borgere fra kommunen – som normalt udgør en borgersamling – deltog også 14 repræsentanter fra foreninger og organisationer samt 10 kommunalpolitikere (Vejle Kommune, 2024). Denne hybride sammensætning havde to formål: et klassisk og et mere nytænkende. Det klassiske formål var at formulere forslag til, hvordan borgere kan handle klimavenligt i hverdagen. Det nytænkende mandat forpligtede derimod det politiske udvalg til at integrere borgersamlingens resultater i klimahandlingsplanens øvrige spor, blandt andet ved yderligere involvering af civilsamfundsaktører. Dermed blev borgersamlingen både en demokratisk proces og en platform for tværgående samarbejde og langsigtet forankring.

På den måde fungerede borgersamlingen som en fermentering af idéer og udvikling. Fermentering som metafor minder os om, at demokrati ikke kan fremskyndes uden at miste noget af sin kraft. Der må være tid til gæring – til politisk langsomhed – hvor idéer, konflikter og deltagelse får lov at folde sig ud (Fournier, 2020). Erfaringerne fra Vejle peger dog på, at der ikke helt var afsat nok tid til selve borgersamlingen. Det fremhæver en vigtig pointe fra fermenteringsprocesser: at de udvikler sig over tid og skaber robusthed gennem tilpasning. Samtidig rummer fermentering også potentialet for det, Connolly kalder “tippepunkter” – pludselige forandringer katalyseret af opsamlet energi. Ligesom fermentering kan eksplodere i aktivitet, kan langsomme demokratiske bevægelser pludselig ændre den politiske orden (Connolly, 2002). Fermentering – og dermed demokratisk praksis – kræver omsorg og modet til at slippe forestillingen om fuld kontrol (Fournier, 2020). Følger vi Bennetts idé om det fermenterende demokrati til dørs, må vi lære at værdsætte den langsomme gæring, der konserverer det demokratiske potentiale og skaber rum for dets flygtige øjeblikke.

Borgersamlinger fungerer som en fermentering af idéer og udvikling. Fermentering som metafor minder os om, at demokrati ikke kan fremskyndes uden at miste noget af sin kraft. Der må være tid til gæring – til politisk langsomhed – hvor idéer, konflikter og deltagelse får lov at folde sig ud

Afsluttende overvejelser: Kommer demokratiet altid for sent?

Hvis vi vender os mod ét af de centrale spørgsmål i dette temanummer – om demokrati altid kommer for sent – synes svaret på én måde oplagt: ja. Følelsen af, at ”vi jo lige var kommet i gang”, hænger ofte ved i kølvandet på borgerinddragelsesprocesser som klimaborgerting. Demokratiet er hele tiden er ét skridt bagefter – langsommere end klimakrisens tempo, forsinket i forhold til implementeringskrav og politiske deadlines. Men samtidig er det netop denne langsommelighed, som rummer demokratiets særlige styrke, og som gør det muligt at vende spørgsmålet om. For måske kommer demokratiet aldrig rigtigt *til tiden* – men det er heller ikke dets primære formål. Demokratiet opererer i flere tidsligheder på én gang: det forbereder, det reagerer, det eftertænker. Det opstår før, under og efter de afgørende øjeblikke. Og netop i kraft af denne uregerlighed rummer det potentialet til at skabe nye politiske tider – tider, hvor vi ikke blot forvalter hastighedens nødvendighed, men også giver plads til det uforudsigelige, det kollektive og det langsomt fremvoksende.

Konklusionen på denne artikels undersøgelser er derfor, at politikere, borgere og andre samfundsaktører bør blive bedre til at lytte til den oplevelse, der ofte opstår i lokale borgerdemokratiske eksperimenter – følelsen af, at noget spirer, men måske først blomstrer senere. Lokale klimademokratier må ikke forstås som afgrænsede, afsluttede processer, men som noget, der hele tiden summer videre. Som vi har vidst, er et godt eksempel Vejle-modellen, hvor borgerinddragelse er en vedvarende praksis, der sværmer efter dens afslutning. Spørgsmålet er med andre ord ikke, om der er tid til demokratiet – men hvordan vi som samfund skaber tid til demokratiet: tid til at lytte, tid til at forankre, tid til at fermentere idéer og konflikter. Alt sammen for, at nye politiske muligheder kan opstå. Hvis vi accepterer demokratiets uforudsigelige tempo, åbner vi samtidig for dets transformative potentiale – og for muligheden for, at det netop *ikke* kommer for sent, men i stedet gør det muligt at handle på en anden og mere bæredygtig måde.

I en sammenvævning af nyere demokratiteori med borgerinddragelsesinitiativer argumenterer vi altså for, at demokrati kræver tid og ikke kan fremskyndes uden at miste sin kraft, men også at der foregår lokale klimademokratiske eksperimenter i de danske kommuner, som afspejler bevægelser i nyere demokratiteori. Med afsæt i Wolins idé om den langsomme politiske tid og Connollys advarsel mod forsimplet nostalgi, må demokrati kultiveres som en levende, uforudsigelig proces. Inspireret af Bennett kan denne proces begrebsliggøres som et fermenterende demokrati, der kræver både tålmodighed og en accept af det uregerlige. Dette er i vores øjne præcis det, der kendetegner demokratiske eksperimenter, hvor initiativer på forskellig vis forsøger at nedbryde forestillingen om et nulsumsspil mellem demokrati og tid. Det er således ikke en overdrivelse at sige, kommunerne er vor tids demokratiinnovatører. Selvom kommunernes mulighedsrum kan synes indskrænket, viser de alligevel, at der kan være et iboende potentiale i demokratiske fornyelser (Blok, 2025).

Referencer

- Ainscough, Jakob og Rebecca Willis (2024), "Embedding deliberation: Guiding the use of deliberative mini-publics in climate policy-making", *Climate Policy*, 24(6), 828–42.
- Bennett, Jane (2005), "In parliament with things" i Lars Tønder og Lasse Thomassen, red., *Radical democracy: Politics between abundance and lack*, Manchester University Press, pp. 133–48.
- Blok, Anders (2025), "Contesting eco-modernist hegemony in Denmark? Green reform nexus and transformative climate advocacy in an established environmental state", *Environmental Politics*, 1–22.
- Boswell, John, Rikki Dean og Graham Smith (2023), "Integrating citizen deliberation into climate governance: Lessons on robust design from six climate assemblies", *Public Administration*, 101(1): 182–200.
- Brandt, Ingrid H. (2024), *Lingering Democracy. Stories of democratic participation amid climate and ecological crisis*, Ph.d.-afhandling, oktober, Københavns Universitet, https://researchprofiles.ku.dk/files/415686912/Ingrid_Brandt_PhD_Thesis_2024.pdf
- Brandt, Ingrid Helene, Frederik Langkjær, og Lars Tønder (2024), *Climate Citizens' Assemblies and Their Political Systems: A Comparative Analysis of Transmission Mechanisms in Action*, SSRN Scholarly Paper 4850125.
- Connolly, William E. (2002), *Neuropolitics: Thinking, Culture, Speed*, University of Minnesota Press.
- Connolly, William E. (2017), *Facing the Planetary, Entangled Humanism and the Politics of Swarming*, Duke University Press.
- Ejsing, Mads, Adam Veng og Irina Papazu (2023), "Green politics beyond the state: Radicalizing the democratic potentials of climate citizens' assemblies", *Climatic Change*, 176(6): 73.
- Fournier, Lauren (2020), "Fermenting Feminism as Methodology and Metaphor: Approaching Transnational Feminist Practices through Microbial Transformation", *Environmental Humanities*, 12(1): 88–112.
- Klimaborgertingets sekretariat, red. (2025), *Anbefalinger fra anden sæson i Københavns Klimaborgerting november 2024–januar 2025*, https://klimaborgerting.kk.dk/sites/default/files/2025-02/Anden%20Samling%20Klimaborgerting%202025_web.pdf
- Københavns Kommune og Klimaborgertingets Sekretariat (2024), *Anbefalinger Københavnernes Klimaborgerting – Første samling 2023-2024*.
- Tønder, Lars (2020), *Om magt i den antropocæne tidsalder: En introduktion*, Djøf Forlag.
- Tønder, Lars, Ingrid Helene Brandt Jensen, Frederik Langkjær, Irina Papazu, Amnon Lev og Mads Ejsing (2021), *Giv klimaborgerting bedre rammer*. https://politicalscience.ku.dk/research/projects/digt/klimaborgerting_baggrundsnotat.pdf
- Vejle Kommune. (2024), *Borgersamling – Samskabt klimahandling – Vejle Kommune*, vejle.dk, www.vejle.dk/da/demokrati-og-udvikling/udvikling-af-vores-kommune/borgersamling-samskabt-klimahandling/
- Wolin, Sheldon S. (1997), "What Time Is It?", *Theory & Event*, 1(1).
- Wolin, Sheldon S. (2016), "Fugitive Democracy" i *Fugitive Democracy: And Other Essays*, Princeton University Press, pp. 100–3.